

Algunes novetats de la moneda cerverina

RAFAEL COMAS

L'abundor de troballes de moneda menuda en els darrers temps ens fa conèixer un considerable nombre de novetats en numismàtica que fins ara romarien ignorades. Aquestes descobertes són força importants en el camp de la moneda local, tant medieval com moderna.

Ens proposem aquí descriure algunes novetats que hem conegut i que van tenir per seca la vila de Cervera. Ens referirem a un nou senyal d'aram, a una prova de fàbrica d'un sisè datat el 1642 i aprofitarem l'avinentsa de referir-nos a la moneda cerverina per fer una més completa catalogació dels diners emesos per la vila durant el període de la guerra de separació, incorporant-hi les nombroses variants darrerament aparegudes. Botet i Sisó¹ el 1911 va catalogar 5 dinerets diferents. Llobet i Portella² el 1973 va afegir-hi una nova variant i Anna Balaguer el 1980 va publicar un tipus nou³ i posteriorment una nova data.⁴ En total, dels 8 diners catalogats fins avui hem passat als 24 que hem recopilat i ressenyem aquí. Era òbvia, doncs, la necessitat d'aquesta nova catalogació.

UN NOU SENYAL DE LA VILA DE CERVERA

Segons es desprèn dels documents amb referències numismàtiques de l'Arxiu Històric de Cervera, publicats per Llobet, diverses són les vegades que en els

1. BOTET I SISÓ «Les monedes catalanes» Vol. III. Barcelona 1911. Pàg. 144-145.

2. J. BOTET I SISÓ, *Les monedes catalanes*. Barcelona 1908-11.

3. A. M. BALAGUER «II Simposi Numismàtic de Barcelona». Barcelona 1980. Pàg. 87-90.

4. A. M. BALAGUER «III Simposi Numismàtic de Barcelona». Barcelona 1986. Pàg. 127-133.

segle XV la vila encunyà moneda menuda: «ploms que queada hu valga hun diner», «ploms», «maylles o ploms», «malles», «senyals o ploms». Dels textos publicats es dedueix que s'encunyaven de plom. Miquel Crusafont en l'addenda a les monedes civils que fa en el seu darrer llibre⁵ sobre moneda local identifica dos d'aquests ploms amb els núms. 2512 i 13; a l'anvers dels quals figura l'escut català, voltat de línies divergents. En conseqüència creu també probable que la incusa de llautó que porta només les armes catalanes superades de corona a l'anvers i que havia estat classificada com a pellofa eclesiàstica sigui també un diner de caràcter civil.

Sembla clar que el plom com a moneda no donava massa bon resultat. El 31 de gener de 1484 els paers de la ciutat fent referència a la llicència reial atorgada per fer senyals o ploms exposen⁶ «E com experiència ha mostrat e mostre que de los dits ploms se'n perden molts en dany de les gents e per semblants que aquells no's prenen sino en la vila de Cervera e no per les circumstancies de aquella e serie pus saludable a la vila que dits senyals se mudassen faent aquells de coure eo aram ab lo senyal de la vila així com en Tarragona, Tarrega e en altres parts ne fan e es prenen per totes aquestes circumstancies per que soplicara lo dit senyor vulle donar llicencia e facultat a la dita universitat e regidors d'aquella que puiuen levar a fer levar los dits senyals de ploms e fer mudar aquells faent-los de coure eo aram ab lo senyal de la vila fins en quantitat de vuytanta o cent lliures...»

Llobet afegeix «no sabem si es va autoritzar aquest canvi, en faltar el llibre de Consells d'aquest any; en tot cas de senyals de coure de Cervera no en coneixem».

Recentment, hem pogut examinar un nou senyal d'aram que esclareix afirmativament aquest dubte. Aquest senyal, com el de llautó que havia estat considerat com a pellofa fins la rectificació de M. Crusafont, no porta inscrita cap llegenda que pugui identificar la vila que l'ha encunyat; és incús i duu gravat solament l'escut d'armes català. Aquest escut ha estat usat en distints moments de la història de la vila com a emblema de Cervera pel fet d'ésser vila reial. La troballa de la moneda a la rodalia de la vila corrobora aquesta adscripció.

Descripció: Senyal incús d'aram (Foto 0)

Anvers: Escut d'armes català de 3 pals dins d'orla lineal.

Diàmetre=18 mm.

Pes=1,03 gr.

UN TESTIMONI DE LA FÀBRICA DE MOLINET DE SISENS CERVERINS. UNA PROVA DE SISÈ DE PLOM.

De Cervera i de la guerra dels Segadors n'ha estat de sempre coneguda l'encunyació de monedes de V Rals i V Sous de plata i de dinerets d'aram. Amb la

5. M. CRUSAFONT «La moneda catalana local». Barcelona 1990.

6. J. M. LLOBET Art. cit. Pàg. 216.

segona tanda de publicació per Llobet de documentació numismàtica extreta de l'Arxiu Històric de Cervera,⁷ s'introdueix una novetat sorprenent, la possible fabricació de sisens a la vila de Cervera. Aquesta possibilitat no havia estat fins aleshores considerada en no conèixer-se cap moneda d'aquesta característica.

La moneda d'aram que decidí fabricar inicialment la vila fou el diner, malgrat que la seca que va servir de model o d'escola als cerverins fou la de Manresa que com sabem amb molinet només va encunyar sisens. Al Consell de Vintiquatrena del 9 de juny de 1641 fou determinat⁸ «que s'envie una persona d'intelligència en la dita ciutat de Manresa per a saber ab quin orde y ab quina forma baten la moneda que baten y quina moneda baten y que la present universitat vist que no troban ningun remey per a poder sustentar los soldats en lo camp en servey de la província, que la present universitat fassa moneda de plata y de altres metalls...»

El 22 de febrer de 1642 segons nova transcripció de Llobet de Consells de Vintiquatrena 1635-1643⁹ «fou proposat que volent fabricar sisens an vist lo quant dany seria per a la universitat que haguessen de donar als fabriciers lo terç com donen dels menuts y que per so sien servits de dir son parer a quin partir se poran concertar ab los dits fabriciers e ab altres, que lo que determinaran se posarà ab executió, ab que facen nominatió de certes persones per a estar-los en tot y per tot.

Sobre la qual preposició fou determinat que's deixa en mà dels sennors de paers nous y vells per a que ells ho tracten ab los dits fabriciers si's poden concertar o ab altres».

Era decidida doncs, la intenció dels paers de tirar endavant la fabricació de sisens amb l'actual «concessionari» de la fabricació de diners o amb un altre si hi assolien un acord satisfactori.

Es confirmat que aquest acord devia recibir, encara que o es va retardar excessivament o es va endegar massa tard, ja que segons sembla quan el 5 de desembre de 1643 la universitat va deixar de fabricar moneda per prohibició reial, el molinet no n'havia començat la fabricació. Així sembla deduir-se de la súplica de compensació presentada per mossèn Pau Janer al Consell de Vintiquatrena de 30 d'octubre de 1643¹⁰ en la qual demana «que los magnífichs sennors de pahers donaren a dit Janer la fabrica de sisens y juntament lo fer del molinet per a fabricar aquells y que dit Janer a fet fer dit molinet y li costa 80 lliures y com ara hajan prohibit lo fer monedes, que per so que sien servits de pagar-li dites 80 lliures, atès que aquelles a gastades».

7. J. M. LLOBET «Nova aportació sobre les monedes i pellofes de Cervera». Acta Numismàtica VI. Pàg. 221 a 230. Barcelona 1976.

8. J. M. LLOBET Art. cit. Acta VI. Pàg. 223.

9. J. M. LLOBET Art. cit. Acta VI. Pàg. 224.

10. J. M. LLOBET Art. cit. Acta VI. Pàg. 226.

La troballa d'aquest sisè de plom, en el qual hi manca aproximadament una tercera part ens confirma que el molinet estava ja enllestit i que àdhuc va realitzar proves, ja que una prova i res més ha d'ésser la peça trobada d'aquest metall. El tallat en forma d'arc circular fou possiblement per assegurar-ne la inutilització.

Prova de sisè en plom (Foto 00)

Data : 1642

Anvers: Escut d'armes català coronat. 4 Florons en forma de trèvol. PR...CATALO.Llegenda entre doble cercles de punts.

Revers: V...RV-+-ARIE 1642.Escut igual al dels sisens de Manresa i Solsona sobre la Creu de Santa Eulàlia.

Pes=4,64 grs.(sencera pesaria uns 7 grams)

Diàmetre=24 mm.

ELS DINERS CERVERINS DE LA GUERRA DE SEPARACIÓ

L'ordenació cronològica que va fer Anna Balaguer en publicar el diner d'escut amb data del 1641 al revers, deixava la sèrie coneguda ben lligada i coherent. Primer s'hauria emès el diner d'escut amb data 1641, després els d'escut i data 1642 a l'anvers i finalment els del bust del rei, francès amb data incompleta primer i sense data després.

La publicació per la mateixa Anna Balaguer d'un nou diner amb bust i data 1641 va esquerdar aquesta hipòtesi. Com justificar-lo i on encabir-lo? Balaguer creu que aquest diner va fabricar-se després de la prohibició del 1642 amb data endarrerida.

Posteriorment i com es veurà al final de la nova catalogació han aparegut diners de bust de Lluís XIII amb data de 1642, els quals plantegen nous interrogants. Si els diners amb bust del 1641 es van fer amb posterioritat a la crida de Breze del març de 1642 per què no es van fer amb data 1642 com els que s'havien encunyat, immobilitzant la data com es devia fer a Tàrraga. o simplement sense data o amb la data 164 com també se'n van encunyar?

Tenim l'opinió que les emissions de diners amb escut i amb bust reial van intercalar-se i simultanejar-se. Avui, exigim un excessiu grau de coherència a unes seques locals que la improvisació i la guerra no oferien.

Les incoherències d'aquestes emissions locals de la guerra de Separació sobrepassen l'anècdota. Recordem els diners de Vic de 1642 amb la llegenda del rei francès i el bust del seu enemic el rei Felip,¹¹ el diner de Tàrraga amb bust del rei Felip i llegenda Principatus Catalonia d'esperit republicà;¹² el sisè sense data

11. BOTET I SISÓ Obra citada núm. 934 i 935.

12. R. COMAS i J. MONTAÑÉS «Nous diners targarins de la guerra dels Segadors. Revista «CERCLE» núm. 2, Juny 1988.

0

0 0

1

2

3

4

5

6

7

8

9

de seca anònima amb el bust del rei francès en una cara i l'escut d'armes català i la llegenda independentista en l'altra,¹³ el sisè de Solsona del Principat del 1642 quan existeix el del 1641 del rei Lluís;¹⁴ els diners de 1641 i 1642 d'Agramunt¹⁵ amb el bust del rei francès, quan existeixen també amb el bust del rei Felip.

Creiem que la causa d'aquestes incoherències és la ignorància en general de les viles i en especial de les autoritats locals i la falta d'experiència i rigor en els gravadors. Sembla, doncs, innecessari buscar justificacions per exemple als canvis en els escuts dels sisens de Terrassa,¹⁶ Bellpuig¹⁷ (on la flor de llis té diverses col·locacions), Besalú¹⁸ (on la creu patriarcal se situa a la dreta o a l'esquerra), Vilafranca¹⁹ (on l'escut varia de forma i es sobreposa unes vegades sí i d'altres no sobre la creu de Santa Eulàlia). Igualment podríem dir dels canvis de llegenda (p. ex. Terrassa²⁰ (Univercis Taraca o Castrum Tarca) o del seu ordre p. ex. Manresa²¹ (Civitas Mino i Minoris-civi) o en l'ortografia dels noms (Gerunda o Gerunde), Cervaria o Cervarie, i CVASTRM per CASTRUM a Terrassa,²² números invertits, el 2 en un sisè del 1642 a Terrassa²³ i en un diner de Cervera, el 4 en un diner de 1641 de Solsona, del 1642 de Vic. Escuts catalans barroers i desgarrats (sisens de Manresa, V Rals d'Igualada i Vilafranca i d'altres. Podríem encara enumerar més detalls.

Això ens resumeix un quadre d'improvisació i lleugeresa, que fa inútil buscar raonaments històrics o lògics que trobaríem en les seques reials en moments de pau i amb personal experimentat.

Creiem, doncs, com hem dit abans, que les emissions d'escut i bust són simultànies i que això podria correspondre a raons tan elementals com al fet d'utilitzar tots els encunys o els punxons disponibles, sense donar a aquest fet cap sentit especial.

En qualsevol cas aquesta convivència d'emissions d'anversos escut català/bust reial no equival aquí a la dicotomia independentisme/reconeixement del rei francès. L'escut d'armes català no té en el cas cerverí el significat republicà o independentista que es trasllueix de les emissions de plata i de sisens d'altres viles. A més de no anar acompanyat de la llegenda Principatus Catalonia, l'escut d'ar-

13. BOTET I SISÓ. Obra citada núm. 749.

14. BOTET I SISÓ. Obra citada núms. 898 i 899.

15. BOTET I SISÓ. Obra citada núms. 783 i inèdits.

16. R. COMAS. III Simposi Numismàtic de Barcelona». Barcelona 1986. Pàgs. 161 a 170, núms. 12 i 13.

17. BOTET I SISÓ. Obra citada núm. 794 a 796.

18. BOTET I SISÓ. Obra citada núms. 807, 808 i inèdits.

19. BOTET I SISÓ. Obra citada núms. 945 a 947.

20. R. COMAS. III Simposium. Art. cit.

21. BOTET I SISÓ. Obra citada núm. 867 a 871.

22. R. COMAS. III Simposi. Art. cit. núms. 5 i 6.

23. R. COMAS. III Simposi. Art. cit. núms. 10 a 13.

mes català és emprat com escut d'armes de la vila. Cervera era vila reial i l'ús de l'escut d'armes català com a emblema de la vila ja tenia precedents en encunyacions de ploms i senyals fetes quasi dos segles abans.

D'altra banda sembla lògic suposar que les emissions posteriors a la Crida del Marquès de Breze,²⁴ l'11 de març del 1642 que va deixar sense base legal les emissions cerverines fins el 5 de setembre del 1643 que consta va funcionar la seca, corresponen a les emissions de bust sense data. La manca de data que només es repeteix en un sisè anònim al qual ja ens hem referit abans i a un dels sisens de Terrassa despistava el moment d'encunyació. D'altra banda, els diners sense data són de molt els més nombrosos, fet que lliga amb la durada més llarga d'aquest període.

Els diners amb data incompleta (164) (núms. 10 i 13 al 16) no són pas un cas únic de la moneda cerverina. El fet es repeteix amb alguns diners d'Agramunt i Camprodon²⁵ i també en un diner de Barcelona i un sisè de Besalú, ambdós inèdits, que hem tingut oportunitat de veure: És arriscat d'asseverar si la causa fou, la voluntat expressa de no concretar la data, la deixadesa, o simplement la manca d'espai per encabir-la sencera com a conseqüència d'usar numerals de més grandària. En el cas dels diners cerverins comprovem com en tres dels quatre casos (n^oms. 10, 14 i 16) coincideix en què el mot Cerveria és també incomplet (CERV-AR) circumstància que no es repeteix en cap més. És de suposar, doncs, que la data va restar incompleta per una manca de rigor de l'encunyador.

Hem comprovat també com els anversos corresponents als diners amb bust a l'esquerra i llegenda retrograda «núms. 8 al 10) són del mateix encuny, la qual cosa confirma que fou una errada del gravador. L'estil del bust, cap més gros i efígie més plebea, diferent de la resta dels altres diners, delata que són obra d'un sol i inexpert gravador.

CATALOGACIÓ I RARESES

Fem tot seguit una descripció de totes les variants fins avui conegudes. No hem considerat variants les diferències de puntuació en la llegenda, abundoses en els exemplars del n° 11. Hem d'agrair la col·laboració de diversos col·leccionistes i en especial els Srs. Bofarull, Camats, Crusafont, Domingo Sellart, Escuder, Ricard Font, J. Muntañès, Antoni Merino i J. Vilaret:

Hem qualificat les rareses de, corrent (C), escassa (E) i rareses d'un a quatre, corresponent aquesta última a aquelles variants de les quals només hem pogut comprovar l'existència d'un sol exemplar.

24. «... desta hora en avant nols sie lícit ni permes fabricar ni fer fabricar sots les mateixes penes, ninguna especie de moneda de aram ni bello, sino seran aquellas Ciutats Viles y llochs de dit Principat y Comtats que tindran privilegis per poder fabricar no exint en manera alguna de la serie y forma que abs dits privilegis los es stat concedit...»

25. BOTET I SISÓ. Obra citada núms. 782 i 817.

a) *Diners amb escut d'armes català i data al revers*

- 1) Anvers: CERVARIAE. Escut coronat de Catalunya.
 Revers: Creu equilateral amb un anell en el seu centre. Data 1641. Un numeral a cada espai de la creu.
 Anna Balaguer II Simpos. n.º 1 Raresa: R₃

b) *Diners d'escut d'armes català i data a l'anvers*

- 2) Anvers: Escut coronat de Catalunya entre 16 i 42.
 Revers: CE-RV-AR-IAE. En el camp creu equilateral. En el primer i quart espai tres punts i en el segon i tercer un anell.
 Vidal Quadras 8791. Raresa: E
- 3) Anvers: Id. n.º 2.
 Revers: CE-RV-AR-IA. En el primer i quart espai en un anell. En el 2n i 3r tres punts.
 Inèdit Raresa: R₁
- 4) Anvers: Id. n.º 2.
 Revers: CE-RV-AR-IE. Creu cantonada com el n.º 2.
 Inèdita. Raresa: R₄
- 5) Anvers: Id. n.º 2.
 Revers: CE.RV-E....., Creu cantonada com el n.º 2.
 Inèdita Raresa: R₄
- 6) Anvers: Id. n.º 2.
 Revers: CE-VA-RI-AE. Creu cantonada com el n.º 2.
 Inèdita Raresa: R₂
- 7) Anvers: Id. n.º 2.
 Revers: CER-VA-RI-AE. Creu cantonada com el n.º 2.
 Botet 831 Raresa: R₄

(No hem pogut comprovar cap exemplar amb aquesta variant (CER) Botet l'arrossega de Heiss amb el dibuix corresponent. Les transcripcions i dibuixos del Heiss no són de vegades massa rigorosos. A més en el dibuix de la moneda la R de CER és més encongida que la resta de lletres. No seria, doncs, d'estranyar que aquesta variant no fos més que una mala lectura de l'anterior (6).

c) *Diners amb bust que mira a l'esquerra i llegenda retrògrada*

- 8) Anvers: LVDV:XIII (retrògrad). Bust més gran que mira a l'esquerra.
 Revers: CE-RV-AR-IE: Creu cantonada com el n.º 3.
 Llobet: Acta N. III n.º 24 Raresa: R₃
- 9) Anvers: Id. n.º 8.
 Revers: CE-RV-AR-IE. Creu cantonada com el n.º 2.
 Botet 830 Raresa: R₃
- 10) Anvers: Id. n.º 8.
 Revers: CE-RV-AR-164. Creu cantonada com el n.º 2.
 Inèdita. Raresa: R₃

d) *Diners amb bust reial que mira a la dreta.*

- d₁) Sense data.
- 11) Anvers: LVD·XIII·D·G·R·F·B Bust del rei que mira a la dreta.
 Revers: CE-RV-AR-IE. Creu cantonada com el n.º 2.
 Botet 828 Raresa: C

10

11

12

13

14

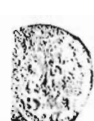
15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

- 12) Anvers: LVD·XIII·D·G·R·F. Id. n.º 11
 Revers: Id. n.º 10
 Inèdita Raresa: R₁
 d₂) Data imcompleta (164)
- 13) Anvers: LVD·XIII·D·G·R·F·C·B· Id. n.º 11
 Revers: CER-VAR-IE·-.....-164. Creu cantonada com el n.º 2.
 Botet 829 Raresa: R₂
- 14) Anvers: LVD·XIII·D·G·R·F·C·B·A. Id. n.º 11
 Revers: CE-RV-AR-164. Creu cantonada com el n.º 3
 Inèdita Raresa: R₃
- 15) Anvers: LVDV·XIII·D·G·R·F·C·B. Id. n.º 11
 Revers: CER-VAR-IA-164. Creu cantonada com el n.º 2.
 Inèdita Raresa: R₂
- 16) Anvers: LVD·XIII·D·G·R·F·C. Id. n.º 11
 Revers: CE-RV-AR-164. Creu cantonada com el n.º 2
 Inèdita Raresa: R₃
 d₃) Data 1641
- 17) Anvers: XIII·D·G·R·F·C·B. Id. n.º 11
 Revers: CER-VAR-IAE-1641. Creu cantonada com el n.º 3.
 Inèdita Raresa: R₃
- 18) Anvers:D·G·R·C·B. Id. n.º 11
 Revers: CER-----RIE-1641. Creu cantonada com el n.º 3.
 Inèdita Raresa: R₃
- 19) Anvers: LVDV·XIII·D·G·R·F·C·B. Id. n.º 11
 Revers: CEV-ARI-E·VI-1641. Creu cantonada com el n.º 2.
 Inèdita Raresa: R₃
- 20) Anvers: LVD·XIII·D·G·R·F·B. Id. n.º 11
 Revers: CER-VAR-IE·-1641. Creu cantonada com el n.º 2.
 Inèdita Raresa: R₃
- 21) Anvers: LVDV·XIII·D·G·R·F·C. Id. n.º 11
 Revers: Id. n.º 20.
 Inèdita Raresa: R₃
- 22) Anvers: ·LV.....DG.....FCB. Id. n.º 11
 Revers: CER-VAR-.....-1641. Creu cantonada com el n.º 2.
 Balaguer A.N. 16 n.º 4 Raresa: R₄
 d₄) Data 1642
- 23) Anvers: LVDV·XIII·DG.....CB. Id. n.º 11
 Revers: CER.....IAE: -1642 (dos invertit). Creu cantonada com el n.º 2.
 Inèdita Raresa: R₃
- 24) Anvers: LVDV·XIII·D·G·R·F·C. Id. n.º 11
 Revers: CER-VAR-IE·1-1642. Id. n.º 23
 Inèdita Raresa: R₃